

KSČ ukázala českému a slovenskému ľudu jednoznačne, a to konkrétnou výstavbou našej socialistickej vlasti, že v socializme niet príčin k pesimizmu a neviere. KSČ poukázala nášmu ľudu aj na ideový zdroj revolučnej sily ľudových mäs, na nepremožiteľné idey marxizmu-leninizmu, v znamení ktorých naša revolučná strana vznikla, budovala svoje rady, priviedla k víťazstvu robotnícku triedu a socializmus v našej vlasti. No súčasne poukázala na historickú nevyhnutnosť bdieť nad revolučnou čístitou marxizmu-leninizmu, bojovať sústavne proti rôznym formám oportunistu a revizionizmu.

KSČ predstavuje v histórii našich národov jedinú dôsledne revolučnú silu, ktorá vždy stála na čele ľudových mäs. Či už v zápasoch o charakter prvej republiky alebo o bolševizáciu svojich radov, či už v štrajkových bojoch robotníkov a bezzemkov alebo v zápase proti fašistickému nebezpečenstvu, či už v národnooslobodzovacom, protifašistickom boji alebo v snahe o správne orientovanie československej zahraničnej politiky, či už v ťažkých triednych bojoch v období rokov 1945—1948 alebo i v zápasoch o výstavbu socializmu v mestách a na dedinách, či už v úsilí o zachovanie mieru alebo o zvýšenie životnej úrovne ľudu — vždy spočívala citlivá a starostlivá ruka našej strany na pulze centrálnych problémov triedneho zápasu a národného života, ukazujúc správnu marxisticko-leninskú cestu vpred k radostnému komunistickému zajtrašku. To platí bezosporu aj o ideologických zápasoch, ktoré musela robotnícka trieda viesť v boji a na ceste k socializmu.

BOJ KL. GOTTWALDA O VEDECKÝ SVETONÁZOR V OBDOBÍ JEHO ČINNOSTI NA SLOVENSKU

JÁN POLIACH

Naše terajšie úsilie o prekonávanie prežitkov minulosti a o pevné zakotvenie vedeckého svetonázoru vo vedomí ľudí celej našej spoločnosti nie je náhodné, prechodné alebo výnimočné. Je zákonitým vyvrcholením boja komunistickej strany za všestranné oslobodenie pracujúcich z pút minulosti, z útlaku nielen hospodárskeho, ale aj duchovného. Preto tvorí dôležitú súčasť kultúrnej revolúcie. Komunistická strana nielen teraz, ale vždy, i v podmienkach najťažšieho boja proti kapitalizmu prikladala ideologickému, teda i svetonázorovému uvedomovaniu robotníckej triedy a všetkého pracujúceho ľudu neobyčajnú pozornosť. Na Slovensku bolo prebojovávanie vedeckého svetonázoru v podmienkach novovzniknutej predmníchovskej republiky veľmi závažnou i náročnou úlohou, lebo najmä pôsobenie náboženskej ideológie sa na pôde sociálneho i národnostného útlaku predošlých stáročí intenzívne rozvíjalo a zanechalo silné stopy. Bieda a zaostalosť, ktorú šafárenie buržoázie po prvej svetovej vojne ešte znásobovalo, nepochybne podmieňovala upevňovanie tých sociálnych koreňov, na ktorých sa prežitky udržiavajú. Okrem toho sa vtedy už rozvíjala nebezpečná činnosť ľudáckeho fašizmu, ktorý vo svojej propagande demagogicky zneužíval náboženské cítenie slovenského ľudu, čím sa ono ešte viac aktivizovalo. Prekonaniu tohto dedičstva venovali svoje sily najlepší synovia robotníckej triedy oboch našich národov. V ich prvých radoch, ba možno povedať, na ich čele sa tejto práce zúčastňoval i mladý Klement Gottwald. V septembri 1921 prichádza na Slovensko a po niekoľko rokov tu vedie komunistickú tlač s energiou hodnou najväčšieho

obdivu a ocenenia. V dejinách našich národov je známy predovšetkým jeho boj proti sociálnemu, t. j. hospodárskemu a politickému útlaku, ktorý doviedol na čele KŠČ až do víťazného konca, k socializmu. Menej známa je však jeho činnosť zameraná na oslobodenie pracujúceho ľudu z útlaku duchovného — z náboženských, nacionálnych, morálnych a iných predsudkov, čo pokladal za dôležitú súčasť vymanenia sa pracujúcich z pút kapitalizmu. Táto činnosť sa najlepšie odradzuje v jeho raných prácach (v rokoch 1921—1925), najmä článkoch v časopise FRTJ Spartakus a aj v Hlase ľudu, Pravde chudoby, Proletárke a inde.

*

Na náboženskú ideológiu sa Kl. Gottwald pozeral predovšetkým ako na prostriedok, pomocou ktorého vládnuce triedy všetkých čias udržiavali vykorisťovaných v porobe a poslušnosti. Bolo však treba nájsť spôsob, ako túto hlbokú pravdu pracujúcemu ľudu, ktorý pokladal všetko čo súviselo s náboženskou vierou za čosi posvätné a nedotknuteľné, vhodným spôsobom podať. Hodne pozornosti venoval preto Kl. Gottwald vzniku a vývinu náboženských názorov. Jeho články (napr. *O náboženstve, Spoločnosť, Začiatky kresťanstva* a iné) ukazujú náboženstvo ako prirodzený jav v ľudskej spoločnosti, ktorého vznik vyvolali materiálne príčiny a nemá preto nijaký nadprirodzený charakter. Cieľom bolo rozšíriť platnosť týchto poznatkov, zdanlivo sa vzťahujúcich iba na prírodné, „pohanské“ náboženstvá, na všetky, teda i kresťanské náboženské systémy.

Hovoriac o vzniku náboženstva ukazuje ako z neobyčajnej závislosti človeka od prírody, z jeho slabosti a neschopnosti vysvetliť si rôzne prírodné javy, rodia sa prvé prírodné náboženstvá.

„Náboženstvo... vzniklo v prvom rade z pocitu *závislosti*. Primitívny človek poznal, že s celou svojou existenciou je závislý od síl, ktoré vytvárajúc sa jeho rozumovému poznaniu, mocne a tajuplne zasahovali do života. Slnko, ktoré prebúdzalo krajinu k novému životu alebo zas svojim žiarom všetko spaľovalo, mesiac osvetľujúci tmavé noci, rachot hromu a blesk, zapalujúci strom a zabíjajúci človeka lebo zver, cyklón, ktorý trhal a ničil — v týchto a mocných iných zjavoch videl človek nadprirodzené pôsobenie skrytých síl. Cítil sa oproti nim slabým, bezmocným, a preto ich ctí a modlil sa k nim. Príroda bola preňho plná bohov; slnko, oheň, vietor atď., boli sprvu neosobné, neskoršie oduševnelé osobné božské bytosti.“¹

Medzi najstaršie prejavy náboženského svetozáporu kladie kult predkov, šamanizmu, fetišizmu a iné formy prírodného náboženstva. Veľmi výstižne vysvetľuje aj napr. vznik predstáv o duši: „Z rozdielu medzi živým a mŕtvym telom, zo spánku a z vlastného tieňa súdil človek, že sídli v ňom hmotná duša, ktorá telo v spánku na čas, v smrti navždy opúšťa, aby potom v blízkosti príbuzných prebývala. Zástup duší, nadaných nadprirodzenými vlastnosťami, obklopoval človeka a zasahoval do jeho života. Duše jeho predkov a príbuzných boli dobré a duše cudzích ľudí mu boli nepriateľské, škodlivé, práve tak, ako tomu bolo za živa...“²

Takto už na náboženstve prvotnopospolnej spoločnosti, ako i na neskorších ukazoval, že v nadprirodzenom živote duchov vládol ten istý poriadok ako medzi živými ľuďmi, čo zjavne nasvedčovalo, že náboženský svet je iba iluzórnym obrazom tohto hmotného sveta. „Zomrelý patriarcha lebo kráľ podržal svoju moc i po smrti.“³ Tým však ukazoval nielen na to, že v náboženstve sa fantasticky odráža skutočný život spoločnosti tej-

¹ Kl. Gottwald, *O náboženstve*, Spartakus, roč. I, č. 9 (1922).

² Tamtiež.

³ Tamtiež.

ktorej doby, ale zároveň odhaľoval sociálnu úlohu náboženstva, ktoré posväcovalo sociálnu nerovnosť už od prvých počiatkov triednej spoločnosti. Napríklad zdôrazňoval, že už od vzniku najstarších foriem štátnej organizácie „kasta kňazov bola vždycky pevnou oporou vládcov, nevládla-li sama“.⁴

Veľkú dôležitosť prikladá Kl. Gottwald aj skutočnosti, že náboženstvo sa po svojom vzniku vyvíja ďalej — od prírodných náboženstiev cez polyteizmus až k rôznym formám monoteizmu. Presvedčivý výklad skutočnosti, že náboženstvo má svoj vznik i históriu svojho vývinu najpádnejšie vyvracia tvrdenia zástancov náboženstva, že ono je večné, nemenné, človeku vrodené a pod. Takéto tvrdenia neobstoja ani pred početnými faktami, že náboženské systémy vznikajú súčasne na rôznych miestach, v mnohom sa medzi sebou odlišujú, ale mnohé majú i spoločné — pokiaľ odrážajú ten istý alebo podobný stupeň rozvoja ľudskej spoločnosti. „Človek pýta sa po svojom pôvode a určení a odvodzuje všetko — seba i celú jeho obklopujúcu prírodu — od jednej najvyššej bytosti, ktorá večne trvá a stvorila svet i človeka. Najzákladnejšie prvky náboženstiev sú preto takmer stejné a vyplývajú viacmenej jedno z druhého.“⁵

Na potvrdenie predpokladu, že všetky náboženstvá sú nielen príbuzné, ale v mnohom i navzájom odvodené, Kl. Gottwald sa podrobne zaoberá jednotlivými svetovými náboženstvami, príp. tými, ktoré zohrali v náboženských dejinách ľudstva významnejšiu úlohu. Tak píše o brahmanizme, budhizme, učeniach Konfucia, Lao-tse a Zarathustru. Najmä pri poslednom zdôrazňuje jeho príbuznosť s kresťanstvom, keď hovorí, že z tohto perzského náboženstva si vybralo kresťanstvo nielen podstatnú časť, ale i podrobnosti rituálnych obradov, kultu. Týmto dôsledne stavia kresťanské náboženstvo do jedného radu s ostatnými, z hľadiska veriacich kresťanov tzv. „pohanskými“ náboženstvami. Presvedčivo tak zdôvodňuje úplnú neopodstatnenosť domnienky o akejsi výlučnosti kresťanstva medzi inými náboženskými sústavami. Aby čelil takému názoru, zdôrazňuje závislosť vzniku kresťanstva od ideologických zdrojov iných náboženstiev.

S kresťanským náboženstvom, najmä s jeho vznikom a vývojom sa Kl. Gottwald zaoberá aj na inom mieste.⁶ Zaujíma ho predovšetkým sociálna stránka vzniku kresťanstva, ako aj sociálny obsah jeho učenia i zmeny tohto učenia. Ukazuje, že myšlienky raného kresťanstva namierené proti súkromnému vlastníctvu a štátu, snahy o akýsi primitívny, spotrebný „komunizmus“ boli len prechodné — ako výraz toho, že prví prívrženci nového náboženstva sa grupovali z radov otrokov a chudoby. Čoskoro sa však cirkev tohto všetkého vzdáva, pretože stále väčšiu váhu v nej nadbúdajú majetnejšie vrstvy. Kl. Gottwald zdôrazňuje, že pokiaľ rané kresťanstvo (včítane spisov niektorých cirkevných otcov) obsahovalo niektoré prvky kritiky spoločenského poriadku, bola to výlučne kritika negatívneho rázu, ktorá neukazovala pozitívnu nápravu vtedajších spoločenských pomerov.

„Kritika spoločenského poriadku... vznikajúceho kresťanstva bola vonkoncom negatívneho rázu. Zavrhovala jestvujúce poriadky, ale nelámala si hlavu otázkou, ako by bolo treba spoločnosť lepšie organizovať. Zmysel života videla v dosiahnutí spasenia po smrti. Celý život bol len jedinou prípravou na smrť. Táto náuka mohla najširšie vrstvy trpiaceho ľudu len omámiť, urobiť ich menej citlivými ku všetkým krivdám

⁴ Kl. Gottwald, *Spoločnosť*. Spartakus, roč. I, č. 2.

⁵ Kl. Gottwald, *O náboženstve*. Spartakus, roč. I, č. 9.

⁶ *Začiatky kresťanstva*. Spartakus, roč. II, č. 3. Článok nie je síce podpísaný, celý rad skutočností však nasvedčuje, že jeho autorom bol Kl. Gottwald. Predovšetkým sám obsah a spôsob spracovania článku. Aj to, že logicky nadväzuje na článok *O náboženstve* podpísaný celým menom. Aj to, že vyšiel v rubrike *Komunistické učenie*, ktorá bola zavedená v časopise priamo na návrh Kl. Gottwalda (pozri výchovné návrhy k sjazdu FRTJ, Spartakus, roč. I, č. 11).

a biede — ale nikdy nemohla vyvolať veľkorysú hnutie za účelom prenikavých sociálnych zmien. Ojedinelé nábehy ku komunizmu v starokresťanských obciach museli stroskotať, lebo im chýbal hospodársky podklad.“⁷

Zároveň Kl. Gottwald zdôrazňuje, že v cirkvi dochádzalo veľmi rýchlo k zmene stanoviska voči bohatým a vykorisťovateľskému štátu, najmä keď sa kresťanstvo stalo vládnuším náboženstvom. „Cirkev stáva sa činiteľom, ktorý nadobúda svetskej moci, majetku a bohatstva. Táto zmena v pomeroch bola tiež čoskoro poznávaná v zmyšľaní cirkevných predstaviteľov. Súkromné vlastníctvo označuje sa naďalej ako zriadenie božské, svetská vláda je dosadená od boha. Vôbec celý spoločenský poriadok s jeho vyzývavou nespravodlivosťou, predtým kresťanstvom potieraný a zavrhaný ako „dielo diabla“ dostáva cirkevné požehnanie a jeho pôvod je odvodňovaný od boha.“⁸ Odhaľuje sa tu veľmi jasne spoločenská, triedna úloha kresťanstva, ktoré bolo významným pomocníkom — ospravedlňovateľom a posväcovateľom — vládnučích tried, otrokárskej, feudálnej i kapitalistickej spoločnosti pri vykorisťovaní pracujúcich.

Ostré a výrazné odsúdenie nielen kresťanskej, ale cirkevnej a náboženskej ideológie vôbec nachádzame najmä v záverečnej časti už spomínaného článku *O náboženstve*. Vychádzajúc z poznatkov a faktov o prírodných i súčasných svetových náboženstvách, Kl. Gottwald tu robí zovšeobecňujúce závery o náboženstve vôbec. Jeho závery sú preniknuté výrazným materialistickým chápaním náboženstva a prechádzajú od prísnej teoretickej analýzy k naojstrejšiemu odsúdeniu sociálnej úlohy náboženstva.

„Forma náboženstiev bola vždy určovaná hospodárskym stavom spoločnosti a zemepisnou (geografickou) polohou kraja, v ktorom vznikli. Človek na otázku po pôvode, zmysle a určení života dával si odpovede primerané prostrediu, v ktorom žil. Preto toľko rôznych náboženstiev, ktoré si všetky činia nárok na samospasiteľnosť, považujú sa za to pravé. Všetky od svojho vzniku prešli mnohými zmenami, často sa úplne zvrhli a v praxi prevádzané, stali sa výsmechom svojho pôvodného posolania. Najväčšie zlo všetkých spočíva v skutočnosti, že boli vládnucou triedou zneužívané v jej prospech. Vzdelanci a vládcovia málokedy verili tomu, čo učili. Náboženstvo je nutné pre ľud, pre masu — to bolo heslom všetkých vekov. Učí pokore, poslušnosti, trpnému oddaniu sa pomerom a zákonom „večným, od bohov daným“. Náboženstvo je preto jedom, ktorý podlamuje energiu pracujúceho ľudu, živí tuposť a nevedomosť.“⁹

Toto chápanie spoločenskej úlohy náboženstva je rozhodujúce. Kl. Gottwald však objasňuje problematiku v celej šírke a poukazuje na nezmyselnosť a škodlivosť náboženskej viery aj z inej stránky. Náboženstvá sú i v rozpore s praktickou skúsenosťou človeka, jeho poznáním a vedou. Tam, kde ľudia v dôsledku nevedomosti videli v starých dobách pôsobenie nadprirodzených síl, bohov môžu dnes ľudia vyzbrojení vedou ľahko odhaliť pôsobenie prírodných zákonov. Kl. Gottwald zdôrazňuje neobyčajný význam vedy pre prekonávanie náboženských vplyvov.

Zvláštne miesto medzi výdobytkami vedy v tomto smere vidí v evolučnom biologickom učení — darwinizme. Už v I. čísle časopisu *Spartakus* venuje tomuto učeniu celý článok.¹⁰ Snaží sa v ňom dať odpoveď na mnohé najzávažnejšie svetonázorové otázky: o podstate, vzniku a vývoji sveta, života a človeka. Priamo poukazoval, ako medzery v tejto oblasti ľudského vedenia sa využívali na vytváranie chybných názorov, ktoré by mali potvrdiť správnosť náboženského vysvetľovania sveta: „Ešte pred nedávnou dobou

⁷ *Začiatky kresťanstva*. *Spartakus*, roč. II, č. 3.

⁸ Tamtiež.

⁹ Kl. Gottwald, *O náboženstve*. *Spartakus*, roč. I, č. 9.

¹⁰ Kl. Gottwald, *Život*. *Spartakus*, roč. I, č. 1.

panovala úplná neujasnenosť o veciach životného bytia. Tú nekonečnú rôznosť životných tvarov — od plesne až po človeka — vysvetľovali si ľudia *náukou o stvorení*. Podľa tejto náuky bolo všetko rastlinstvo, všetky živočíchy v pradávnych dobách stvorené akousi vyššou bytosťou. Každému z nich daná určitá podoba, ktorá po celé veky nezmenene zotrúva až dodnes. Človek sám bol postavený nad všetku ostatnú prírodu, kde mal vládnuť. Ale pred skúmavým duchom človeka neobstálo toto vysvetlenie... *Ľudský duch* hľadal a náuka o stvorení dostala veľkú trhlinu... V druhej polovici minulého storočia anglický učenec Darwin zasadil jej smrteľnú ranu. Dal vznik náuke novej, nazvanej po ňom darvinizmom. Základom jeho náuky je vývoj (evolúcia). Od najjednoduchších foriem života, od plesne, baktérie postupoval vývoj života až po človeka...¹¹ Takto niekoľko rokov predtým, keď napr. v USA odsudzujú učiteľa za to, že učil v duchu evolučnej teórie, vysvetľuje komunista Kl. Gottwald pracujúcemu ľudu na zaostalom Slovensku základy tohto učenia, ktoré znamenalo jeden z najväčších úderov náboženským legendám o stvorení sveta a človeka. Je to vzor, ako treba využívať výsledky vedy pre ideologickú prácu, pre triedny boj. Nezostáva pri dôkladnom pochopení významu vedeckých objavov pre samo poznanie, pre rozširovanie poznatkov, ale zasadzuje konkrétne význam tohto prírodovedeckého objavu do širších súvislostí a najmä zdôrazňuje jeho dôležitosť pre boj proti prežitkom:

„Darwinovo dielo spôsobilo pravú revolúciu vo svete vedy a myšlienok. Aké netušené rozhlady sa otvárali človeku po prelomení studenej náuky o stvorení. Človek nestál vo svete osamotený, oddelený priehradou od ostatnej prírody. Jasne videl svoj rodokmeň, siahajúci milióny a milióny rokov dozadu. Mnohé zastaralé predsudky boli novou náukou povalené, človek mohol správnejšie posúdiť svoje postavenie voči ostatným žijúcim bytosťami — a hlavne voči členom svojho vlastného druhu — voči svojmu blížnemu.“¹²

V každej vete sa tak potvrdzuje pravda, že veda je najväčší nepriateľ náboženstva, pretože odhaľuje naivnosť náboženského vysvetľovania sveta a všetkých javov v ňom. A nejde prirodzene len o vedy prírodné. Kl. Gottwald ukazuje, že aj odhalenie neustálych zmien v sociálnom zložení spoločnosti „usvedčujú náboženstvá, ktoré pokladajú všetko za stále a nezmeniteľné, z klamu“.¹³

Záver článku *O náboženstve*, ktorý sa najsystematickejšie zaoberá kritikou predsudkov, vyznieva priamo ako súd nad náboženstvom, ktoré nemá nijaké výhľady pre svoju existenciu v budúcnosti — v beztriednej spoločnosti. Kl. Gottwald zdôrazňuje, že sú to predovšetkým sociálne korene, ktoré podmieňujú — napriek rozvoju vied — jeho udržiavanie vo vykorisťovateľskej, kapitalistickej spoločnosti. Keď budú tieto sociálne podmienky a príčiny odstránené, zaniknú postupne aj náboženské predstavy a základom myslenia i konania všetkých ľudí sa stane vedecký svetonázor a komunistická morálka. „Doby, kedy náboženstvá hrali v dejinách ľudstva významnú rolu sú preč. Stav rozumového poznania odsúdil ich už dávno k bezvýznamnosti. Ak sa napriek tomu udržiavajú, je to tým, že slúžia panujúcej triede a pomáhajú jej udržiavať pracujúci ľud v porobe. Až tento moment odpadne, až pracujúci sa vyslobodia a nebude potlačovateľov, potom samočinne zapadnú všetky náboženstvá do mora minulosti a spoločnosť si vytvorí a do praxe prevedie náuku od základu novú, ktorej prvým a všeobšahlym príkazom bude: *Pracuj pre dobro a blaho všetkých, bez ohľadu na to, či pō smrti budeš za tvoju prácu odmenený, či nie.*“¹⁴

¹¹ Tamtiež.

¹² Tamtiež.

¹³ Kl. Gottwald, *O náboženstve*, Spartakus, roč. I, č. 9.

¹⁴ Tamtiež.

Spomínané články nie sú ojedinelými príkladmi, ako Kl. Gottwald bojoval proti náboženským prežitkom. Celé pasáže aj v niektorých ďalších článkoch ukazujú na túto jeho činnosť. Ani vo svojej bohatej prednáškovej činnosti v okolí Banskej Bystrice a Vrútok neopomínal túto stránku, i keď je o tom ťažšie uviesť také výrečné svedectvá ako o tom, čo sa zachovalo písomne. Okrem tých prejavov škodlivosti náboženstva, ktoré sme spomínali, ukazoval pri každej vhodnej príležitosti na celý rad ďalších; napr. na škodlivosť náboženskej morálky, pretože spočíva na zistných a sebeckých záujmoch a nie na vnútornom mravnom presvedčení; na nebezpečie náboženského chápania zmyslu života a pod.

Ak máme uzavrieť stručný rozbor prác, v ktorých sa Kl. Gottwald zaoberal kritikou náboženskej ideológie, treba ako najpríznačnejšiu črtu zdôrazniť jeho jasné triedne zameralie. Z náboženstva a boja proti nemu nerobí ústredný problém, ale podriaďuje ho záujmom politického boja proti vykorisťovateľskému zriadeniu. Boju proti prežitkom však prikladá veľkú dôležitosť. V jeho článkoch sa nikde nestretáme ani s najmenším prejavom urážania citov veriacich, ktoré bolo vtedy tak v móde v prácach buržoáznych voľnomyslíkárov a ateistov. Aj tie — pre veriacich — najmenej populárne pravdy podáva v prijateľnej podobe, každý záver hlboko a presvedčivo zdôvodňuje faktami. Dôsledne plní leninskú zásadu, ktorá snáď u nás vtedy ešte ani nebola známa, že boj proti náboženstvu je súčasťou triedneho boja proletariátu a že sa preto musí za všetkých okolností tomuto triednemu boju podriaďovať.

*

Ako sme už zdôrazňovali, boj proti prežitkom v prácach Kl. Gottwalda nemal ani trochu charakter čohosi samoúčelného. Nepochybne prevažuje úsilie *pozitívne vysvetliť* všetky tieto otázky a *všepiť pracujúcemu ľudu základy marxistického, vedeckého svetónázoru a komunistickej morálky*. Teóriu a metódu dialektického a historického materializmu používal Kl. Gottwald v každom i tom najmenšom príspevku — či už mal politický, organizačný, ideologický, či dokonca telovýchovný charakter. Všade ukazoval na súvislosť komunistickeho presvedčenia a praktickej činnosti, na hlboký význam marxistickej o všeobecno-vzdelávacej (rozumovej, mravnej, telesnej) výchovy pre boj robotníckej triedy proti kapitalistickému útlaku. Jeho činnosť v tomto období nasvedčuje o nesmierne intenzívnom štúdiu marxistickej, ako aj odbornej a krásnej literatúry — často za dosť ťažkých podmienok. Vo svojich prácach sa snažil výsledky bohatého štúdia čitateľom čo najviac sprístupniť. Pritom išlo o veľmi náročné otázky, ako sme čiastočne videli už z prvej časti nášho príspevku. Veď vylóžiť nanajvyš prístupne a pritom na patričnej úrovni príslušného vedeckého odboru s dôsledným marxistickým hodnotením otázky kultúry, evolučnej biológie, astronómie, dejín filozofie, religionistiky, gnozeológie, etiky, ekonómie a predovšetkým marxistickej revolučnej teórie i praxe je aj dnes náročná úloha pre celý štáb pracovníkov náležite vyškolených, ktorí majú k dispozícii bohaté knižnice a iné moderné prostriedky vzdelávania sa. Všetko toto vynikajúcim spôsobom zvládol Kl. Gottwald sám v dôsledku nadľudskej energie a predovšetkým hlbokoj odanosti robotníckej triede a komunistickej strane.

V jeho prácach nájdeme nemalo miest, kde sa aj priamo zaoberal teoretickým výkladom základov marxistickej filozofie a komunistickej morálky. Pre pozitívnu výchovu v duchu vedeckého svetónázoru a komunistickej morálky nepochybne najvýznamnejším je rozsiahly príspevok v Ročenke slovenskej chudoby za rok 1923 nazvaný *Zo zákonníka komunistickeho človeka*, ktorý vyšiel (spolu s príspevkom o sovietskej ústave) aj ako samostatná publikácia v edícii Slovenská komunistická knižnica. Názvy jednotlivých

časť tejto práce (*Mravnosť, Povinnosť, Práca, Zmysel života*) nevyčerpávajú celú bohatú škálu problémov, ktorými sa tu Kl. Gottwald zaoberá.

Okrem spomínaných podtém tu rozoberá alebo sa aspoň okrajovo dotýka celého radu problémov z dialektického materializmu a gnozeológie. Predovšetkým sú to otázky marxistickej dialektiky, najmä chápania sveta v jeho neustálom vzniku, rozvoji, odumieraní a zániku. Zdôrazňuje, že to bol práve marxizmus, ktorý dokázal aplikovať dialektickú koncepciu i na vývin spoločnosti a najmä vyvodil dôsledky pre nutnosť zániku kapitalistickej spoločnosti. Vystupuje proti buržoáznym ideológom, ktorí sa snažia túto skutočnosť všemožne zastrieť a tvrdia, že vývoj dosiahol svoje vyvrcholenie práve v kapitalistickej spoločenskej formácii a ďalej už nebude pokračovať. Pre revolucionára Kl. Gottwalda je revolučná podstata materialistickej dialektiky zvlášť prítlačlivá a nielenže sa majstrovsky pomocou nej orientuje vo všetkých zložitých otázkach spoločenského života i vedy, ale jej chápanie a konanie v súlade s ňou pokladá za samotný zmysel života.

Iným takým problémom, na ktorý sústreďuje pozornosť, je učenie o pravde, najmä otázka absolútnej pravdy, vzťah absolútnej a relatívnej pravdy a pod. Kl. Gottwaldovi však nejde len o gnozeologickú podstatu pravdy. Pojem pravdy má pre neho aj širší spoločenský význam a obsah. Pravda je pre neho priamo totožná s mravnosťou a so spravodlivým usporiadaním spoločnosti, s komunizmom. Úsilie o takúto pravdu je pre neho najvyšším zákonom a príkazaním. „Ľudstvo si predstavujem ako ohromnú armádu robotníkov, stavajúcich veľkolepý chrám Pravdy. Ja žijem a pracujem spolu (s nimi — J. P.). Moje telo . . . odumrie, . . . ale hodnota mojej práce tu ostane. Mne stačí vedomie, že ja, bezvýznamný, bezmenný pracovník, pomáhal som budovať onú veľkolepú budovu Pravdy, ktorú ľudstvo od praveku stavia . . .“¹⁵

V súvislosti s týmto zdôrazňoval Kl. Gottwald veľký význam vedy, poznania, vzdelania, ktoré znamená nielen prenikanie do podstaty sveta a života, ale predovšetkým je to nevyhnutne potrebné pre oslobodenie robotníckej triedy a aj pre uľahčenie a zdokonaľovanie života človeka. Už sme poukazovali na to, ako majstrovsky využíval vedu pre boj proti náboženstvu. Pozoruhodné je však i to, ako popularizoval vedecké výsledky a robil z nich závery pre praktický život človeka i celej spoločnosti. Napríklad v spomínanom článku o darvinizme poukazoval najmä na nesmiernu mnohotvárnosť prejavov života, na jeho pohyb, vývin, menlivosť, teda predovšetkým na tie stránky, kde sa najvýraznejšie prejavuje dialektický charakter skutočnosti. Venuje pozornosť aj konkrétnejším otázkam, napr. ako vznikal život v prvotných moriach a potom sa živočíchy stávali stále rozmanitejšie v dôsledku prispôsobovania sa novému životnému prostrediu — niektoré druhy vyhynuli, iné vznikali. A celý tento výklad, ako takmer každý, končí zasa pri človeku: „A tak behom mnoho a mnoho miliónov rokov dospel vývoj života až k človeku. Rodokmeň človeka si predstavujeme ako strom, vetvy značia rôzne druhy živočíchov. Najmohutnejšia a najvyvinutejšia vetva je dnešný človek.“¹⁶

Už sme si ukazovali, aký význam prisudzoval Kl. Gottwald prírodovedeckým objavom pre boj proti idealizmu a náboženstvu. Ani pri tomto hodnotení však nezostáva. Zdôrazňuje najmä spoločenský význam vedy, konkrétne v tomto prípade evolučnej biológie, napriek tomu, že ako študijný materiál používal len úzko odbornú literatúru a práce buržoázných teoretikov (napr. Rádl). Dôsledne však oceňuje význam vedeckých objavov pre ľudskú spoločnosť, či už po svetonázorovej alebo politickej stránke. V záverečnej časti článku *Život* priamo hovorí: „S náukou o nezmeniteľnosti druhov musela nutne padnúť i náuka o nemeniteľnosti spoločenského útvaru . . . História ľudstva je len malý

¹⁵ Kl. Gottwald, *Zo zákonníka komunistického človeka*, 32—33.

¹⁶ Kl. Gottwald, *Život*. Spartakus, roč. I, č. 1.

zlomok sekundy v celkovej nekonečnej dobe vývoja života na našej zemeguli. A akými zmenami sa už ľudstvo prepracovalo! Skoro každé storočie prináša novú zmenu. A možnosti ďalšieho vývoja sú nedozierne...¹⁷ Toto hodnotenie nám veľmi pripomína (i keď celkom v inej súvislosti), ako oceňovali klasici marxizmu význam veľkých prírodovedeckých objavov pre vytvorenie filozofie dialektického a historického materializmu i marxizmu vôbec.

Veľkú pozornosť venuje Kl. Gottwald aj iným, najmä teoretickým, filozofickým problémom vedy, predovšetkým zasa takým, kde vystupuje do popredia spoločenská stránka. Tak zdôrazňuje objektívny charakter zákonitostí prírodného a spoločenského vývoja. Okrem významu pre upevňovanie vedeckého svetonázoru je to dôležité i v tom smere, že vo vedomí pracujúcich sa upevňuje vedomie o nutnosti presadenia sociálnej spravodlivosti, pretože objektívne zákonitosti napomáhajú tomuto procesu. Prírodné, nie nejaké samočinne, v zmysle fatalizmu, ale tak, že sami pracujúci svojou aktívnosťou urýchlila tento proces, a tým pomôžu priblížiť deň svojho sociálneho oslobodenia.

V rámci pozitívneho výkladu vedeckého svetonázoru pripisoval Kl. Gottwald zvláštne miesto vysvetľovaniu zásad komunistického morálky a samému uvádzaniu komunistického presvedčenia, vedeckého svetonázoru do činnosti. Predovšetkým si kladie otázky: čo je mravnosť, odkiaľ pochádza a aký je jej účel, ktoré tvorivým spôsobom a marxisticky zásadne postupne zodpovedá. Pritom hlavný dôraz je na uvádzaní mravnosti do života.

Mravnosť v jeho chápaní má predovšetkým výrazne kolektivistický charakter: „Moje jednanie je vtedy mravné, keď osoží celku a nemravne jednám vtedy, keď celku škodím...“¹⁸ Nejde však o nejaký abstraktný celok, ale o pracujúci ľud, o robotnícku triedu. Z toho vyplýva triednosť morálky. „Naša mravnosť je mravnosťou triednou. Za daného stavu je to najvyšší stupeň mravnosti. Ideálnou ovšem nie je... Ale kým budú v spoločnosti jestvovať triedy, do tých čias bude tiež triedna morálka.“¹⁹ Vysvetľuje, čo triednosť morálky konkrétne znamená, aká je jej oprávnenosť a pod. „Moje jednanie je mravné, keď prospieva triede robotníckej. Keď pri stávke idem do fabriky robiť, poškodujem záujmy robotníckej triedy a jednám nemravne...“²⁰ Ako vidno, stať o morálke nepísal Kl. Gottwald ani trochu samoučelne, ale predovšetkým mala hlboký politický, pre boj robotníckej triedy praktický význam: „Náš boj proti dnešnému spoločenskému systému... má hlboké mravné odôvodnenie...“²¹

Po zodpovedaní otázky o charaktere mravnosti sa zaoberá tým, odkiaľ mravnosť, ktorej sa pridržiavame, pochádza. Vopred odmieta myšlienku, že by spočívala v nejakom „kategorickom imperatíve“: „Nie, mravnosť nie je nič stáleho, nám vrozeného bez ohľadu na náš skutočný život. Je skôr jedným z prostriedkov, ktoré ľudstvu ako celku umožňujú neustály vzrast a vzostup...“²² Zdôrazňuje tak historický charakter morálky, skutočnosť, že sa vyvíja, prechádza mnohými zmenami. Pravidlá morálky sú rozmanité v rôznych dobách a na rôznych miestach: to, čo je pokladané za mravné v jednej dobe alebo na jednom mieste, stáva sa hlboko nemravným na vyššom stupni vývinu. Uvádza príklady, že niekedy sa pokladalo za mravné zabíjať starých ľudí, neschopných sa užiť, alebo odhadzovať slabé a nezdravé deti hneď po narodení. Zaoberá sa charakterom morálky prvotnopospolnej spoločnosti, kde vznikajú prvé morálne pravidlá a normy a tým, ako sa morálka vyvíjala v závislosti od postupného vývoja hospodárskej organi-

¹⁷ Tamtiež.

¹⁸ Kl. Gottwald, *Zo zákonníka komunistického človeka*, 20.

¹⁹ Tamtiež, 20.

²⁰ Tamtiež, 21.

²¹ Tamtiež, 21.

²² Tamtiež, 22.

zácie. Ukazuje aj na podstatu svedomia, najmä na jeho spoločenský charakter a pôvod na rozdiel od inštinktov a živočíšnych pudov.

Zdôrazňovanie praktického významu morálky nachádzame aj pri rozoberaní otázky na čo je mravnosť, aký má účel. Vedľa zdôrazňovania praktickej stránky problému, vývinu a zmeny mravných noriem sa dôrazne odmieta idealistické, náboženské chápanie morálky. „Niet mravnosti pre mravnosť. Mravnosť je tu pre život a má úlohu dopomáhať mu stále k vyššiemu a vyššiemu rozvoju a postupu. Určitá forma mravnosti, včera ešte užitočná, dnes však poznaná ako škodlivá, prestáva byť mravnosťou a stáva sa nemravnosťou. Tiež náboženské ponímanie účelu mravnosti, ako prostriedku k dosiahnutiu „večného spasenia“ je zo základu nemorálne, lebo v sebe skrýva čiru sebeckosť.“²³

S týmto veľmi úzko súvisí rozoberanie otázky zmyslu ľudského života. Odpoveď na túto otázku pokladá Kl. Gottwald za veľmi náročnú a prakticky nevyčerpateľnú. Ľudstvo ju rieši už po stáročia. „Celé snaženie ľudstva, všetky náboženské a filozofické systémy všetkých vekov boli jediným hľadaním odpovede na otázku, ktorú si človek nie raz predkladá: odkiaľ som, čo som, kde idem a aký je zmysel môjho života. Každý si túto otázku vysvetľuje ináč; podľa prostredia, v ktorom žije a podľa svojej rozumovej vyspelosti... A predsa môže byť pravda len jedna...“²⁴

A hneď ukazuje aj spôsob, ako treba správne odpovedať na tieto otázky: „Len zo skúsenosti, z neustáleho a bedlivého pozorovania skutočnosti môžeme odvodzovať pravdepodobnosti a z toho si vykonštruovať ucelený svetový názor... Začiatok, koniec, nesmrtnosť, záhrobný život a pod. zostávajú prostou špekuláciou, nemajú s pojmom pravdy nič spoločného. Preto museli všetky náboženstvá a špekulatívne filozofie stroskotať: nevyplývali zo skutočného života, neboli s ním v súhlase, ba v mnohom závažnom skutočnému životu odporovali.“²⁵

Z tohto vyplýva aj sama odpoveď na otázku, v čom je zmysel života. Ako sme už uvádzali, je to predovšetkým chápanie dialektickej koncepcie vývoja: „Vývoj sa deje podľa určitých prírodných zákonov, sčasti nám známych. Nasledovanie týchto zákonov, držanie sa podľa nich, javí sa nám ako príjemné, dobré, životu prospešné. A tak predstavujeme si zmysel života *v hľadaní a nasledovaní prírodných zákonov, t. j. vo vedomom urýchlovaní vývoja.*“²⁶

Potom si kladie otázku, ako by sa tieto zásady mali prejavíť v každodennom, praktickom živote. Predovšetkým je to práca, aktívne, vedomé zasahovanie do života, jeho pretváranie. Práca je totožná s pokrokom, s pravdou. Človek nemôže žiť večne, ale to, čo vytvorí ho pretrváva. Ďalej sem patrí poznávanie sveta, pretože každý poznatok nadobudnutý štúdiom, učením rozširuje rozhľad človeka a uľahčuje jeho život. Tiež je to sebaovládanie a prekonávanie pudov sebeckosti. „Osobný môj záujem hľadím priniesť do súladu so záujmami všetkých“ a uzatvára: „To všetko a mnoho iného podobného usilujem sa, aby mi prešlo do krvi a stalo sa prirodzenou potrebou. Snažím sa, aby morálny cit vo mne nariadoval prosté „musíš“ bez postrannej myšlienky o zásluhe a odmene: musíš; vykonal si to, dobre, bola to tvoja prostá povinnosť. Nič viac, žiadna zásluha, nič. A keď v dnešnej dobe jedine komunizmus vážne chce a môže presadiť tieto princípy do života vo veľkom, *preto som komunista.*“²⁷

Bolo by možno hovoriť o celom rade ďalších zaujímavých problémov, ktorými sa Kl. Gottwald v tomto období zaoberal. Treba však celkove povedať, že nám nešlo o to

²³ Tamtiež, 24.

²⁴ Tamtiež, 30.

²⁵ Tamtiež, 30–31.

²⁶ Tamtiež, 32.

²⁷ Tamtiež, 33–34.

hľadať v týchto raných prácach teoretické riešenie základných svetonázorových problémov. Veď Kl. Gottwald sa vtedy sám marxizmus učil a nepokladal neskoršie články z tohto obdobia vhodné na zaradenie do svojich spisov. Čo nás však napriek tomu udivuje a prečo sa týmito ranými prácami zaoberáme, je šírka problémov, ktorým venoval pozornosť, ako aj neobyčajná schopnosť vyložiť zložité a náročné problémy prístupným spôsobom a pritom na solídnej teoretickej a marxisticky zásadnej úrovni. Zároveň sme chceli upozorniť, že problémy, ktoré sú u nás živé, na riešenie ktorých vynakladáme často nemálo síl, do značnej miery sa už riešili — síce v iných historických podmienkach, avšak s rovnakým cieľom: pomôcť nášmu ľudu vymaniť sa z duchovnej poroby a nájsť správny postoj k životu vlastnému i životu celej spoločnosti.

ANIE JE MARXISTOM TEN, KTO TEÓRIU, TRIEZVO KONŠTATUJÚCU OBJEKTÍVNU SITUÁCIU, PREKRÚCA NA OSPRAVEDLŇOVANIE SKUTOČNOSTI, KTO SA DOSTANE AŽ TAK ĎALEKO, ŽE SA SNAŽÍ PRISPŮSOBIŤ ČÍM SKÔR KAŽDÉMU DOČASNÉMU ÚPADKU REVOLÚCIE, ZBAVIŤ SA ČÍM SKÔR „REVOLUČNÝCH ILÚZIÍ“ A CHOPÍŤ SA „REÁLNEHO“ PRÍŠTIPKÁRENIA.

V. I. Lenin,
Spisy 12, Bratislava 1957, 92.